

what works

Effectieve ondersteuning
voor slachtoffers

Boomcriminologie

REDACTIE

Nieke Elbers
Chantal van den Berg
Marleen Kragting

Marleen Kragting, Nieke Elbers** en Chantal van den Berg****

Mensen die slachtoffer zijn geworden van een misdrijf hebben iets ingrijpends meegemaakt. Goede hulpverlening - juridisch en psychologisch, formeel en informeel - is belangrijk. In Nederland zijn er steeds meer organisaties, rechten en middelen beschikbaar die slachtoffers kunnen helpen bij hun herstel. Wet en regelgeving, hulpverlening en victimologie zijn enorm in ontwikkeling. De ontwikkelingen gaan haast sneller dan dat de praktijk kan bijhouden (Malsch, 2018). En de snelheid zorgt ook voor een gebrek aan overzicht welke dienstverlening er is en wat de effecten van de dienstverlening zijn op het herstel van slachtoffers. Dit boek biedt het eerste overzicht van wat we op dit moment weten en nog niet weten over wat werkt voor slachtoffers.

Aanleiding voor het schrijven van dit boek is dat in de afgelopen jaren in rap tempo nieuw beleid wordt gemaakt om het slachtoffer te voorzien in rechten, die door de verschillende justitiële ketenpartners moeten worden geïmplementeerd en geëffectueerd, waarbij er weinig aandacht is voor de effectiviteit van de geïmplementeerde rechten en hulpverlening (Groenhuijsen, 2018). Het doel van dit boek is om professionals en studenten een overzicht te bieden van de wetenschappelijke en praktische ontwikkelingen in dit snelgroeiende vakgebied, en dan met name uiteen te zetten wat er vanuit onderzoek bekend is over wat werkt en wat niet, met als doel om hierop voort te kunnen bouwen en aanvullend onderzoek te kunnen doen.

In dit boek staan twee termen centraal: de term ‘slachtoffer’ en de term ‘interventie’. Als we spreken over ‘slachtoffer’, bedoelen we ‘slachtoffer’ in de definitie zoals wordt gehanteerd in het Wetboek van Strafvordering (artikel 51a Sv): ‘degene die als rechtstreeks gevolg van een strafbaar feit vermogensschade of ander nadeel heeft ondervonden’ en ‘familieleden van een persoon wiens overlij-

* Marleen Kragting, MSc, is promovenda bij de Vrije Universiteit Amsterdam en junior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

** Dr. Nieke Elbers is universitair hoofddocent aan de Vrije Universiteit Amsterdam en onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR).

*** Dr. Chantal van den Berg is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) en universitair docent Criminologie aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

den rechtstreeks veroorzaakt is door een strafbaar feit' (nabestaanden). Daarnaast bevat artikel 51a Sv een definitie van 'familieleden'. Ook 'personen die van het slachtoffer afhankelijk zijn' worden als familielid aangemerkt. Het boek richt zich dus op slachtoffers van delicten, en ook nabestaanden vallen hieronder. Hoewel ook zeer relevant worden slachtoffers van niet-delicten, zoals slachtoffers van medische fouten of van verkeersongelukken, daarmee buiten beschouwing gelaten. Onder 'interventie' verstaan we in dit boek 'een activiteit van een organisatie of persoon gericht op het verbeteren van het welzijn of de situatie van een slachtoffer of groep slachtoffers'.

De titel van dit boek, *What works: effectieve ondersteuning voor slachtoffers*, is een kwinkslag naar de vanuit de criminologie bekende 'what works'-principes voor daders (Gendreau et al., 1994), waarover later in deze introductie meer. Wanneer een interventie volgens deze principes is opgezet, leidt dit tot een mogelijk effectieve interventie voor daders, met als doel recidive te voorkomen (Wartna et al., 2013). Onderzoek naar de preventieve werking van interventies ten aanzien van daders wordt al jaren uitgevoerd. Criminologie kwam aan het einde van de achttiende en het begin van de negentiende eeuw op gang met Beccaria en Bentham (Bowling & Ross, 2006). Binnen het onderzoek naar slachtofferschap ligt dit anders. De victimologie is een relatief jong vakgebied. De eerste ideeën over typologieën van slachtoffers stammen van de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw (Van Dijk, in druk). Hierna volgt een korte geschiedenis van de victimologie, gevolgd door de belangrijkste slachtofferrechten en beleidsvorming voor slachtoffers in Nederland.

Korte geschiedenis van de Nederlandse victimologie

De ontwikkeling en de geschiedenis van de victimologie in Nederland zijn mooi sociologisch beschreven door Buruma (2020) aan de hand van drie tijdvakken: de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog (1950-1970), de culturele revolutie (1970-1995) en de risicosamenleving (vanaf 1995). Slachtofferschap tijdens de wederopbouw na de oorlog was enerzijds prominent; er waren heel veel slachtoffers, direct en indirect. Anderzijds was slachtofferschap tijdens het strafproces nog marginaal: de verdachte/dader was de hoofdrolspeler, er was nog geen slachtofferperspectief. De eerste die in de late jaren vijftig aandacht vroeg voor het slachtoffer was de latere professor Willem Nagel (of eigenlijk diens promotor Albert Vrij). Nagel deed als eerste empirisch onderzoek naar de behoeften van slachtoffers, werk dat verloren is gegaan in de oorlog (Van Dijk, in druk), en pleitte ervoor dat de gelaedeerde zo veel mogelijk moest worden betrokken in het strafgeding (Nagel, 1959, geciteerd in Buruma, 2020).

In het midden van de jaren zestig ontstond de culturele revolutie: de televisie kwam in alle huishoudens, de anticonceptiepil deed zijn intrede en zorgde voor lossere wordende traditionele normen. De aandacht voor onrecht in de samenleving

groeide (Buruma, 2020). Slachtofferschap werd steeds meer een kenmerk van verschillende emanciperende groepen, zoals de vrouwenbeweging, die aandacht vroeg voor seksueel geweld, maar ook van andere gediscrimineerde groepen, zoals Afro-Amerikanen, homoseksuelen en gehandicapten (Buruma, 2020). In het tijdvak van de culturele revolutie werd een aantal belangrijke slachtofferorganisaties opgericht. Zo werd in 1975 een wet aangenomen die leidde tot de oprichting van het Schadefonds Geweldsmisdrijven, een fonds waar slachtoffers een aanvraag kunnen doen voor een eenmalige uitkering van een schadevergoeding na een misdrijf (De Ridder, 2020). In 1984 werd de Landelijke Organisatie Slachtofferhulp opgericht, waar aandacht is voor de emotionele ondersteuning van slachtoffers (Slachtofferhulp, z.d.). Vijf jaar later kwam het Fonds Slachtofferhulp.

In 1995 ging de culturele revolutie over in de risicosamenleving. Door Tsjernobyl, milieurampen, terrorisme en zinloos geweld werden mensen zich ervan bewust dat iedereen slachtoffer kan worden (Buruma, 2020). Het existentiële gevaar kwam voortaan vanuit de samenleving. Door verhalen van slachtoffers en nabestaanden via waarheidscommissies en tribunalen kregen slachtoffers steeds meer een stem (Buruma, 2020). Juridisch gezien kreeg de positie van het slachtoffer een krachtige impuls in deze periode (zie 'Ontwikkeling slachtofferrechten in Nederland').

De jongste geschiedenis van de victimologie (2000-2021) kenmerkt zich door een beweging van agogische victimologie (studies die zich richten op het ontwikkelen van effectievere psychologische therapieën voor het verminderen van post-traumatische stressstoornissen) naar criminologische victimologie, waarin feminisering, aan gender gerelateerde onderwerpen zoals huiselijk en seksueel geweld, en internationalisering prominent zijn (Van Dijk, in druk). De internationalisering kenmerkt zich door onderzoek naar schadevergoeding of *reparation* voor slachtoffers van internationale misdrijven. Slachtofferschap van structureel en collectief geweld is daarmee een nieuwe onderzoekslijn geworden (Van Dijk, in druk). Ook na de eeuwwisseling bleef de aandacht voor slachtoffers groeien. Er kwamen nieuwe organisaties die ondersteuning kunnen bieden, zoals het Centrum Seksueel Geweld, waarvan de eerste vestiging in 2012 opende, en Veilig Thuis, dat in 2015 is opgericht.

Ontwikkeling slachtofferrechten in Nederland

Naast de oprichting van slachtofferorganisaties wordt er op het gebied van wetgeving ook aandacht besteed aan slachtoffers. Het Nederlandse Wetboek van Strafvordering verleent verschillende rechten aan slachtoffers van misdrijven. Al in 1993 werden in het Wetboek van Strafvordering verschillende rechten voor slachtoffers genoemd: het recht om kennis te nemen van processtukken en het recht om bijstand te ontvangen tijdens een strafzitting, destijds vastgelegd in respectievelijk artikel 51d en artikel 51c Sv. Ook diende de officier van justitie het slachtoffer te

informerende wanneer de terechtzitting werd behandeld of waarom de zaak werd geseponneerd. In 1995 werd de Wet Terwee landelijk ingevoerd, waardoor slachtoffers het recht kregen om te voegen in het strafproces, wat het ontvangen van schadevergoeding vergemakkelijkte. In 2005 werd het spreekrecht voor slachtoffers ingevoerd (artikel 51e Sv), waarmee slachtoffers en nabestaanden de kans kregen zich tijdens de terechtzitting uit te laten over de gevolgen van het misdrijf. Sinds 2011 heeft het slachtoffer het recht om, naast kennisneming van de processtukken, zelf processtukken toe te voegen aan het strafdossier (artikel 51b Sv) en bestaat de mogelijkheid tot bemiddeling (artikel 51h Sv), die in 2012 is uitgebreid met het informeren van het slachtoffer over de mogelijkheid tot bemiddeling.

Een belangrijke drijfveer voor rechtsontwikkeling voor slachtoffers in Nederland was de Europese Unie vanwege de inwerkingtreding van het Kaderbesluit in 2001 en de introductie van de vervanger daarvan in 2012, de Slachtofferrichtlijn. (Richtlijn 2012/29/EU van het Europees Parlement en de Raad tot vaststelling van minimumnormen voor de rechten, de ondersteuning en de bescherming van slachtoffers van strafbare feiten). Door deze richtlijn worden lidstaten minimumnormen geboden voor de behandeling van slachtoffers. De richtlijn vormt een aanvulling op de eerdergenoemde, al in Nederland geldende slachtofferrechten. In 2017 is de richtlijn geïmplementeerd en in werking getreden. Sinds 2017 is het Nederlandse Wetboek van Strafvordering aangevuld en hebben slachtoffers het recht om correct bejegend te worden (artikel 51aa), geïnformeerd te worden over de verschillende slachtofferrechten (artikel 51ab), geïnformeerd te worden over de voortgang van de strafzaak (artikel 51ac) en het recht op een vertaling van de processtukken (artikel 51ca).

Slachtofferrechten zijn nog steeds in ontwikkeling. Zo is in 2021 de Wet uitbreiding slachtofferrechten aangenomen.¹ Met deze wet wordt beoogd de positie van het slachtoffer in het strafproces nog verder te versterken en worden al bestaande rechten uitgebreid.

Slachtofferbeleid en slachtofferbehoeften

In Nederland heeft de overheid een zorgplicht voor slachtoffers die ondersteuning nodig hebben bij het te boven komen van een delict (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2013). De verantwoordelijkheid die de overheid draagt, wordt in de beleidsvisie *Recht doen aan slachtoffers* (2013) van de afdeling Slachtofferbeleid van het ministerie van Justitie en Veiligheid uitgewerkt aan de hand van vijf specifieke doelen. Deze doelen zien op (1) het zorgvuldig bejegenen en informeren van en erkenning voor het slachtoffer, (2) een sterke positie voor slachtoffers in het recht waarborgen, (3) waar nodig bescherming bieden aan slachtoffers, (4) slachtoffers ondersteuning bieden bij het te boven komen van de gevolgen van het delict als zij

1. www.eerstekamer.nl/behandeling/20210506/publicatie_wet/document3/f=/vlijd04e2jvy.pdf.

daar behoefte aan hebben, en (5) slachtoffers mogelijkheden bieden tot herstel van de gevolgen op financieel, praktisch en emotioneel gebied.

Bij het opstellen van het beleid door het ministerie van Justitie en Veiligheid wordt zo dicht mogelijk aangesloten bij de verschillende behoeften van slachtoffers (Ten Boom et al., 2008). Voor alle slachtoffers zijn bijvoorbeeld een correcte bejegening, steun bij de verwerking en informatie over de zaak van belang. Slachtoffers die de dader kennen, echter, kunnen meer behoefte hebben aan herstel van de relatie tussen slachtoffer en dader, en zij hebben soms de wens dat de dader niet gestraft wordt. Nabestaanden kunnen behoefte hebben aan het managen van de media-aandacht, en specifiek geweldslachtoffers hebben extra behoefte aan de onmiddellijke garantie van hun veiligheid (Ten Boom et al., 2008). Niet alleen de behoeften, maar ook de gevolgen die slachtoffers ervaren na een misdrijf kunnen verschillen. Slachtoffers kunnen lichamelijke, psychische, emotionele of sociale gevolgen ervaren (Lamet & Wittebrood, 2009). Om bij te dragen aan het herstel van het slachtoffer is het van belang om de verschillende behoeften van slachtoffers in acht te nemen en ondersteuning te richten op de specifieke gevolgen die zij ervaren; er moet dus maatwerk geleverd worden (Ten Boom & Kuijpers, 2007; Lamet & Wittebrood, 2009).

In de beleidsvisie van het ministerie van Justitie en Veiligheid worden de verschillende behoeften van slachtoffers ook erkend en wordt er gesproken over het belang van het leveren van maatwerk. Ook wordt in acht genomen dat er extra kwetsbare slachtoffers zijn, die meer behoefte hebben aan ondersteuning, zoals kinderen of slachtoffers van huiselijk geweld. In de beleidsdoorlichting van de beleidsvisie uit 2021 wordt daarbij onderscheid gemaakt tussen drie verschillende categorieën misdrijven, namelijk veelvoorkomende misdrijven, impactvolle misdrijven en ernstige gewelds- en zedenzaken (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2021). De behoeften aan ondersteuning verschillen tussen deze drie groepen. Daarnaast erkent de beleidsvisie dat niet alleen de directe slachtoffers behoefte kunnen hebben aan ondersteuning, maar ook bijvoorbeeld hun directe omgeving of hulpverleners die als eerste ter plaatse waren na het delict. Ook voor die indirecte slachtoffers moeten de behoeften aan ondersteuning herkend en beantwoord worden (Ministerie van Justitie en Veiligheid, 2013).

Interventies voor slachtoffers

Om de specifieke doelen van het ministerie te bereiken en ondersteuning te bieden bij de verschillende gevolgen die slachtoffers kunnen ervaren na een delict heeft Nederland een breed scala aan interventies voor slachtoffers. De Slachtofferwijzer (www.slachtofferwijzer.nl), ontwikkeld door het Fonds Slachtofferhulp, biedt een overzicht van de beschikbare interventies in Nederland. De interventies zijn weergegeven per misdrijf, waarna ook een verdeling is gemaakt in praktische, juridische, financiële en emotionele hulp. Onder praktische hulp staan organisaties zoals

Slachtofferhulp Nederland, Centrum Seksueel Geweld, Fier! en Veilig Thuis (Slachtofferwijzer, z.d.-a) genoemd. Bij juridische hulp wordt verwezen naar bijvoorbeeld het Landelijk advocatennetwerk gewelds- en zedenslachtoffers (LANGZS), het Juridisch Loket en het Slachtofferloket (Slachtofferwijzer, z.d.-b). Onder financiële hulp worden bijvoorbeeld het Schadefonds Geweldsmisdrijven en het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (Nibud) genoemd (Slachtofferwijzer, z.d.-c). Voor emotionele hulp, ten slotte, wordt er verwezen naar onder andere Slachtofferhulp Nederland, Perspectief Herstelbemiddeling of Interapy (Slachtofferwijzer, z.d.-d). Beschikbare informatie over de verschillende interventies is vaak logischerwijs gericht op slachtoffers, waarbij kort de werkwijze wordt aangestipt en contactgegevens worden gedeeld. Een overzicht van de verschillende interventies, waarbij de doelgroep wordt toegelicht en de effectiviteit ervan wordt besproken, is echter niet beschikbaar.

In dit boek zullen de elf meest bekende interventies voor slachtoffers besproken worden aan de hand van de reis die een slachtoffer aflegt naar de verschillende interventies nadat hij of zij een delict heeft meegemaakt. Hoewel deze reis niet voor elk slachtoffer hetzelfde verloopt en bepaalde onderdelen elkaar overlappen, hebben we geprobeerd om er een chronologische volgorde in aan te brengen. Een slachtoffer start veelal bij de politie (hoofdstuk 2) met het doen van een melding of aangifte. Vervolgens kunnen er hulpverleningsinstanties worden ingeschakeld, zoals Slachtofferhulp Nederland (hoofdstuk 3), Centrum Seksueel Geweld (hoofdstuk 4) of Veilig Thuis (hoofdstuk 5). Deze instanties kunnen doorverwijzen naar de geestelijke gezondheidszorg (hoofdstuk 6). Het Openbaar Ministerie leidt het politieonderzoek en beslist of het een verdachte gaat vervolgen (hoofdstuk 7). Slachtoffers kunnen vanaf het moment van aangifte ondersteuning krijgen/zoeken van een slachtofferadvocaat: voor slachtoffers van ernstig geweld en zedenslachtoffers stelt de overheid gratis een slachtofferadvocaat ter beschikking (hoofdstuk 8). De politie dient het slachtoffer te informeren over de mogelijkheid van herstelrecht, als alternatief voor of aanvulling op het strafrecht, waarbij dader en slachtoffer in gesprek gaan (hoofdstuk 9). Het slachtoffer heeft ook nog verschillende wegen om een financiële schadevergoeding te ontvangen, ten eerste van de dader door zich te voegen in het strafrecht (hoofdstuk 10), en ten tweede van de staat via het Schadefonds Geweldsmisdrijven (hoofdstuk 11). Ten slotte kunnen er collectieve schadevergoedingsregelingen zijn opgesteld als er sprake is van groepen slachtoffers van eenzelfde type schade (hoofdstuk 12).

What works voor daders

Alvorens over te gaan naar de opbouw van het boek, eerst nog een toelichting over de titel van het boek, die is gebaseerd op de 'what works voor daders'-literatuur. Voor daderonderzoek lag in de eerste helft van de twintigste eeuw de nadruk vooral op het achterhalen van de oorzaken van delinquent gedrag. Een literatuur-

onderzoek van Martinson (1974) bestudeerde de uitkomsten van 231 onderzoeken uitgevoerd tussen 1945 en 1967 waarin interventies voor delinquenten werden geëvalueerd. Martinson onderzocht de effecten van deze interventies op recidivecijfers en vond daarbij dat, een paar uitzonderingen daargelaten, er geen noemenswaardige effecten op recidive gevonden waren. Mede door dit onderzoek, maar ook door andere onderzoeken, werd het idee dat 'nothing works' voor delinquenten jarenlang het uitgangspunt. Het idee dat niks werkt werd vervolgens in de jaren negentig door sociale wetenschappers ontkracht, aangezien zij in hun onderzoek meer focusten op het individu en minder op de samenleving, en het idee dat niks werkt was voor de sociale wetenschappers ondenkbaar (Cullen & Gendreau, 2001). Mede door sociale wetenschappers werd de 'what works'-gedachte op gang gebracht, waarbij moet worden gekeken naar wat wél werkt en er niet van uit moet worden gegaan dat niets werkt. Vanaf toen kwam de term 'what works' ook vaak terug in onderzoek, zowel naar wat werkt voor delinquenten in het algemeen (bijvoorbeeld Vennard et al., 1997; Hollin, 1999) als naar wat werkt voor specifieke groepen, zoals vrouwelijke delinquenten of delinquenten met psychische stoornissen (bijvoorbeeld Worrall & Gelsthorpe, 2009; Blackburn, 2004).

Binnen 'what works' worden verschillende principes gehanteerd die bijdragen aan de effectiviteit van een interventie (Andrews et al., 1990; Gendreau et al., 1994; McGuire & Priestley, 1995; Andrews, 1995). De 'what works'-principes vinden hun basis in het *Risk-Need-Responsivity*-model (RNR-model) van Andrews en collega's (1990). Dit model wordt gebruikt bij het behandelen van een dader en richt zich op het risico, de behoefte en de responsiviteit van die individuele dader. Het risico dat een dader recidiveert (*Risk*) moet worden ingeschat en daar moet de intensiteit van de behandeling op worden aangesloten. Daarnaast moet er rekening worden gehouden met de criminogene behoefte van de dader (*Need*), waarbij bepaalde karakteristieken van een dader invloed hebben op het risico dat een dader recidiveert. Deze karakteristieken, zoals een verslaving of bepaalde normen en waarden, zijn dynamisch en zouden in een effectieve behandeling meegewogen moeten worden. Responsiviteit (*Responsivity*) is de mate waarin een dader kan leren van een interventie. Er moet voor gezorgd worden dat de interventie aansluit bij de dader, bijvoorbeeld op het niveau van intellect en sociale vaardigheden. Bij de 'what works'-principes wordt het RNR-model aangevuld met principes die deels op de dader zelf, maar ook deels op de interventie en de behandelaar gericht zijn. De eerste drie principes, recidiverisico, behoeften en responsiviteit van de dader, zijn afkomstig van het RNR-model. De aanvullende principes zijn om te beginnen de integriteit waarmee een interventie wordt uitgevoerd, waarbij wordt bedoeld dat een interventie moet berusten op theorieën. Ook de professionaliteit van de behandelaar wordt meegewogen: behandelaars dienen goed opgeleid te zijn en ondersteund te worden in hun werkzaamheden. Ten slotte speelt de context waarin de interventie gegeven wordt mee, bijvoorbeeld of de interventie in de woonomgeving van een dader gegeven kan worden. Alle zes principes tezamen hebben

invloed op de effectiviteit van een interventie. Bij het ontwikkelen van nieuwe interventies wordt er in lijn met de 'what works'-principes gewerkt. Empirisch onderzoek naar de werkzaamheid van interventies onder bepaalde condities is daarbij van groot belang. Hierdoor wordt een interventie *evidence based* (Wartna et al., 2013).

Opbouw van het boek

Hoewel de aandacht voor de gevolgen van slachtofferschap, de behoeften en de positie van slachtoffers de laatste jaren is toegenomen, is er nog weinig aandacht voor (de effectiviteit van) de verschillende beschikbare interventies voor slachtoffers. Het doel van dit boek is om een overzicht van de belangrijkste beschikbare interventies voor slachtoffers van delicten te verschaffen, waarbij psychologische en juridische interventies, interventies van slachtofferorganisaties, vanuit de politie en het Openbaar Ministerie, en de beschikbare financiële ondersteuning aan bod zullen komen. Auteurs zijn gevraagd om de evaluatie en effectiviteit van de verschillende interventies te bespreken. Aan de auteurs is niet gevraagd om in te gaan op de 'what works'-principes. Daar wordt in het conclusiehoofdstuk op gereflecteerd. Alle inhoudelijke hoofdstukken zijn dubbelblind gereviewd door twee reviewers met expertise op het betreffende gebied.

Per hoofdstuk wordt een (groep) interventie(s) besproken, waarbij aandacht wordt besteed aan wat de interventie inhoudt en wat de theorie daarachter is, de toepassing in de praktijk, en de doelgroep van de interventie. Daarnaast wordt er (indien beschikbaar) een overzicht gegeven van de jaarlijkse aantallen en de demografische kenmerken van de slachtoffers die gebruikmaken van de interventie. Ook wordt ingegaan op wat er bekend is over de effectiviteit van de interventie, hoe dat is onderzocht en wat de resultaten daarvan zijn. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen Nederlands en buitenlands onderzoek. Ten slotte wordt er een aanbeveling gedaan over de toepassingen van en het onderzoek naar de effectiviteit van de interventie in de toekomst.

Zoals eerder aangegeven, volgt het boek chronologisch de reis die een slachtoffer aflegt na een delict. Een slachtoffer start na een misdrijf veelal met een melding of aangifte bij de politie. Hoofdstuk 2, van Janine Janssen, Nicole Jansen, Pauline Klomp en Willem Timmer, start met de verschillende interventies die de politie een slachtoffer kan bieden. Vervolgens kunnen er verschillende slachtofferorganisaties in beeld komen. Hoofdstuk 3, van Pien van de Ven, bespreekt het aanbod van Slachtofferhulp Nederland en het belang van lotgenotencontact. Hoofdstuk 4, van de hand van Valérie Pijlman en Veroni Eichelsheim, toont wat het Centrum Seksueel Geweld aanbiedt aan slachtoffers van seksueel geweld. Vervolgens geven Anne Coomans en Veroni Eichelsheim in hoofdstuk 5 aan wat Veilig Thuis kan betekenen voor slachtoffers van huiselijk geweld. Trudy Mooren, Juul Gouweloos en Merel van Herpen geven in hoofdstuk 6 een overzicht van de eerste psychologi-

sche opvang en traumabehandelingen voor slachtoffers. Vanuit de slachtofferorganisaties kan er ook doorverwezen worden naar verschillende andere mogelijkheden tot ondersteuning. Na het politieonderzoek wordt een zaak doorgezet naar het Openbaar Ministerie en kan er een juridische procedure worden opgestart. Hoofdstuk 7, van Roland Knobbout, laat zien wat het Openbaar Ministerie daarbij voor slachtoffers kan betekenen. Hoofdstuk 8, geschreven door Iris Becx, Nieke Elbers, Sonja Meijer, Arlette Schijns en Arno Akkermans, laat het aanbod vanuit de slachtofferadvocatuur zien.

In hoofdstuk 9 wordt door Nieke Elbers, Iris Becx en Katrien Lauwaert dieper ingegaan op herstelrecht. De laatste hoofdstukken richten zich op de verschillende manieren van financiële compensatie voor slachtoffers, waarbij hoofdstuk 10, door Renée Kool en Alice Bosma, zich richt op de schadevergoeding via het strafrecht, hoofdstuk 11 van Arjan Hepping en Petra Hermsen de route via het Schadefonds Geweldsmisdrijven laat zien, en hoofdstuk 12 van Christiaan Ruppert dieper ingaat op collectieve schadevergoedingen. Hoofdstuk 13 bevat samenvattingen van de voorgaande hoofdstukken en wordt afgesloten met een conclusie.

Dank

Wij danken alle auteurs en reviewers hartelijk voor hun belangrijke inhoudelijke bijdrage. Catrien Bijleveld en Arno Akkermans waren heel waardevol in het meedenken over de opzet van het boek. Joris Bekkers willen we bedanken voor het enthousiasme om het boek uit te geven.

Het boek is een interessante combinatie geworden van wetenschap en praktijk. De lezer wensen we veel inspiratie. Wij hopen op veel nieuw onderzoek naar bestaande en nieuwe slachtofferinterventies.

REFERENTIES

Andrews, D. (1995). The psychology of criminal conduct and effective treatment. In J. McGuire (Ed.), *What works: Reducing reoffending: Guidelines from research and practice* (p. 35-62). John Wiley & Sons.

Andrews, D.A. et al. (1990). Does correctional treatment work? A clinically relevant and psychologically informed meta-analysis. In D.F. Greenberg (Ed.), *Criminal careers, Deel 2* (p. 437-472). Dartmouth Publishing Company. (Herdruk van *Criminology*, 28(3), 369-404.)

Blackburn, R. (2004). 'What works' with mentally disordered offenders. *Psychology, Crime & Law*, 10, 297-308. doi: org/10.1080/10683160410001662780.

Boom, A. ten, & Kuijpers, K.F. (2007). Wat wil het slachtoffer? *Justitiële verkenningen*, 5, 39-49.

Boom, A. ten, Kuijpers, K.F., & Moene, M. (2008). Behoeften van slachtoffers van delicten. Een systematische literatuurstudie naar behoeften zoals door slachtoffers zelf geuit. Den Haag: WODC. https://repository.wodc.nl/bitstream/handle/20.500.12832/1211/ob262_volledige_tekst_tcm28-69141.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

Bosma, A. (2019). Excuses gemaakt, zand erover? *Tijdschrift voor Herstelrecht*, 19, 11-21.

Bowling, B., & Ross, J. (2006). A brief history of criminology. *CJM*, 65, 12-13.

Buruma, Y. (2020). Een mentaliteitsgeschiedenis van slachtofferemancipatie. *Nederlands Tijdschrift voor Strafrecht*, 1, 3-10. doi: [10.5553/NTS/2666653202003500100](https://doi.org/10.5553/NTS/2666653202003500100).

Cullen, F.T., & Gendreau, P. (2001). From nothing works to what works: Changing professional ideology in the 21st century. *The Prison Journal*, 81, 313-338.

Dijk, J. van (in druk). Beknopte geschiedenis van de victimologie. In J. van Doorn, J. Brands, M.J.J. Kunst, E.R. Muller, A. Pemberton & L. van Reemst (Red.), *Slachtoffers: Onderzoek, beleid en praktijk*. Wolters Kluwer.

Gendreau, P., Cullen, F.T., & Bonta, J. (1994). Intensive rehabilitation supervision: The next generation in community corrections? *Federal Probation*, 58(1), 72-78.

Gendreau, P., & Rosse, R.R. (1980). Effective control treatment: Bibliotherapy for cynics. In R.R. Ross & P. Gendreau (Eds.), *Effective Control Treatment*. Butterworths.

Glueck, S., & Glueck, E. (1950). *Unraveling juvenile delinquency*. Harvard University Press.

Groenhuijsen, M. (2018). Van de regen in de drup: Van een kennisgestuurde slachtofferemancipatie in het strafrecht naar een 'goede bedoelingen slachtofferpolitiek' anno 2018. *Delikt en Delinkwent*, 14(3), 169-180.

Hollin, C.R. (1999). Treatment programs for offenders. Meta-analysis, 'what works', and beyond. *International Journal of Law and Psychiatry*, 22, 361-372.

Lamet, W., & Wittebrood, K. (2009). *Nooit meer dezelfde: Gevolgen van misdrijven voor slachtoffers*. Sociaal en Cultureel Planbureau.

Malsch, M. (2018). Pas eerst bestaande maatregelen beter toe, vóór nieuwe slachtofferwetten te maken. *Nederlands Juristenblad*. Blog 26 juli 2018. Geraadpleegd op <https://www.njb.nl/blogs/pas-eerst-bestaande-maatregelen-beter-toe-v%C3%B3%C3%B3r-nieuwe-slachtofferwetten-te-maken/>

Martinson, R. (1974). What works? Questions and answers about prison reform. *The Public Interest*, 35, 22-54.

McGuire, J., & Priestley, P. (1995). Reviewing 'What Works': Past, present and future. In J. McGuire (Ed.), *What works: Reducing reoffending: Guidelines from research and practice* (p. 3-34). John Wiley & Sons.

Ministerie van Justitie en Veiligheid (2013). *Recht doen aan slachtoffers* (Visiedocument). Geraadpleegd op 24 oktober 2022 van www.eerstekamer.nl/overig/20130222/visiedocument_recht_doen_aan/meta_.

Ministerie van Justitie en Veiligheid (2021). *Eindrapport beleidsdoorlichting Artikel 34.4 Slachtofferzorg*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.

Nagel, W.H. (1959). Victimologie. *Tijdschrift voor strafrecht*, 68, 1-26.

Orth, U. (2002). Secondary victimization of crime victims by criminal proceedings. *Social Justice Research*, 15(4), 313-325.

Palmer, T. (1975). Martinson revisited. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 12, 133-152.

Ridder, J. de (2020). *Evaluatie Schadefonds Geweldsmisdrijven: Rapport evaluatie ex artikel 39 Kaderwet ZBO*. Geraadpleegd op 24 oktober 2022 van www.eerstekamer.nl/overig/20201102/evaluatie_schadefonds/meta_.

Rosenau, J.N. (1968). The concept of intervention. *Journal of International Affairs*, 22, 165-176.

Rosenau, J.N. (1969). Intervention as a scientific concept. *The Journal of Conflict Resolution*, 13, 149-171.

Slachtofferhulp (z.d.). *Geschiedenis*. Geraadpleegd op 24 oktober 2022 van www.slachtofferhulp.nl/overons/geschiedenis/#::~:~:text=Na%20een%20succesvolle%20proef%20in,de%20voorloper%20van%20Slachtofferhulp%20Nederland.

Slachtofferwijzer (z.d.-a). *Praktische hulp vanwege seksueel misbruik*. Geraadpleegd op 24 oktober 2022 van <https://slachtofferwijzer.nl/hulppagina/praktische-hulp-vanwege-seksueel-misbruik>.

Slachtofferwijzer (z.d.-b). *Juridische hulp als nabestaande vanwege moord of doodslag*. Geraadpleegd op 24 oktober 2022 van <https://slachtofferwijzer.nl/hulppagina/juridische-hulp-als-nabestaande-vanwege-moord-of-doodslag>.

Slachtofferwijzer (z.d.-c). *Financiële hulp na een verkrachting of aanranding*. Geraadpleegd op 24 oktober 2022 van <https://slachtofferwijzer.nl/hulppagina/financiele-hulp-na-een-verkrachting-of-aanranding/#magazinehulporganisaties>.

Slachtofferwijzer (z.d.-d). *Emotionele hulp vanwege huiselijk geweld*. Geraadpleegd op 24 oktober 2022 van <https://slachtofferwijzer.nl/hulppagina/emotionele-hulp-vanwege-huiselijk-geweld>.

Vennard, J., Hedderman, C., & Sugg, D. (1997). *Changing offenders' attitudes and behaviour: what works?* (Vol. 61). Home Office.

Wartna, B.S.J., Alberda, D.L., & Verweij, S. (2013). *Wat werkt in Nederland en wat niet? Een meta-analyse van Nederlands recidiveonderzoek naar de effecten van strafrechtelijke interventies*. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum. Geraadpleegd van www.politieacademie.nl/kennisenonderzoek/kennis/mediatheek/PDF/87903.PDF.

Worrall, A., & Gelsthorpe, L. (2009). 'What works' with women offenders: The past 30 years. *Journal of Community and Criminal Justice*, 56, 329-345. doi: [org/10.1177/0264550509346538](https://doi.org/10.1177/0264550509346538).